

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СПРИЙМАННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ ДІТЬМИ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 11-471 групи

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Спеціалізація: логопедія

Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта

Мальцева Вікторія Миколаївна

Керівник к.пед.н., доцент Владимирова А.Л.

Рецензент к.пед.н., доцент Сугейко Л.Г.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку	6
1. 1. Сприйняття музичних творів дітьми дошкільного віку як педагогічна проблема.....	6
1. 2. Основні напрями сприйняття музичних творів: мистецтвознавчі та педагогічні аспекти.....	10
1. 3. Вікові особливості дітей старшого віку з огляду готовності до сприйняття музичних творів.....	15
РОЗДІЛ 2. Педагогічні умови сприйняття музичних творів на музичних заняттях у ЗДО	20
2. 1. Критерії, показники, рівні розвитку музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку.....	20
2. 2. Організація, зміст та результати впровадження методики слухання музики в констатувальний експеримент дослідження.....	26
2. 3. Методичні рекомендації щодо сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку.....	31
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	46
Додаток А. Процес музичного сприйняття	46
Додаток Б. Знайомство з творчістю російського композитора Петра Ильича Чайковського	50
Додаток В. Кодекс академічної доброчесності	56
Додаток Г. Довідка про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці.....	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження визначається тим, що удосконалення методів навчання в межах реформування дошкільної освіти в Україні передбачає музичний розвиток дітей, підвищення їх самостійності під час оволодіння музичними знаннями.

Одне з головних завдань сучасної дошкільної освіти у вихованні підростаючого покоління – це формування гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості, що поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту, фізичну досконалість і музичну культуру.

Музичне мистецтво надає безперечну дію на особу дитини вже в дошкільному віці. Для того, щоб вона виконувала свою соціальну функцію, необхідний розвиток музичного сприйняття, якому додається універсальна роль, оскільки воно пов'язане зі всіма видами музичної діяльності дітей.

Історія педагогічного досвіду засвідчує, що музичному вихованню належить особливе місце в духовному, естетичному, загальному культурному розвитку дитини. Вплив музики на розвиток духовної сфери доведено в дослідженнях Л. Виготського, А. Готсдінера, Б. Теплова.

Проблема розвитку в дитини музичного сприйняття, засобів педагогічного впливу на формування основ її музичної культури і грамотності, зміст, методи та форми музичного виховання дітей розглянуто в роботах О. Апраксіної, Д. Кабалевського, А. Кенеман, Л. Половінкіної, О. Радиної, В. Шацької, С. Шоломович. Загальні засади музичного виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах дошкільного закладу висвітлено в працях О. Барабаш, Н. Ветлугіної, Л. Костюхіної, О. Кульчицької, Н. Кривошеї, С. Науменко, С. Нечай, А. Шевчук та ін.

Музика – вид мистецтва, художні образи якого створюються завдяки звукам. Музичний образ позбавлений конкретності слова та візуальності інших видів мистецтва .

Музичний звук має інтонаційну природу. Першим і найдавнішим музичним інструментом був голос. Основа музики – ритм і гармонія, які в своєму поєднанні створюють мелодію. Вона виникають як результат художнього узагальнення інтонацій мови та ритмів виробничих процесів. Таке узагальнення відтворене, в першу чергу, в народних мелодіях, створених протягом багатьох років. Музика спирається на витоки народного мистецтва – пісні, танців, живої інтонації, ритміку національної творчості. Вона мелодійна народна національно забарвлена, за своєю природою динамічна для дітей старшого дошкільного віку.

Отже, актуальність дослідження, її недостатня розробленість як в теорії так і в практиці дошкільної освіти, її соціальна значимість зумовили вибір нами теми бакалаврської роботи: «Педагогічні умови сприймання музичних творів дітьми старшого дошкільного віку».

Об'єктом дослідження є процес сприйняття музичних творів старшими дошкільниками у закладах дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови сприйняття музичних творів дітьми дошкільного віку.

Мета дослідження – обґрунтувати педагогічні умови щодо сприйняття музичних творів дітьми дошкільного віку.

Відповідно до поставленої мети визначені такі **завдання**:

1. виявити та проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з обраної теми та розкрити основні напрями сприйняття музичних творів старшими дошкільниками;
2. охарактеризувати вікові особливості дітей старшого дошкільного віку з огляду їхньої готовності до сприйняття музичних творів;
3. обґрунтувати педагогічні умови щодо сприйняття музичних творів дітьми дошкільного віку;
4. розробити методичні рекомендації щодо сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку.

У ході дослідження було використано три групи **методів**:

Теоретичні методи дослідження включали: вивчення й аналіз загальної дидактичної, психолого-педагогічної та музикознавчої літератури з метою визначення вихідних положень, понятійного апарату; аналіз і узагальнення педагогічної практики шляхом вивчення концептуальних авторських підходів, методичних і практичних розробок, програм з музичного та хореографічного мистецтва.

Емпіричні методи дослідженні включали: бесіди, спостереження, вивчення продуктів діяльності (танцювальні ігри-імпровазації, вивчення результатів педагогічної й виконавської діяльності) стосовно доцільності обґрунтованих педагогічних умов і методики.

Статистичні методи – кількісний та якісний аналіз даних експериментального дослідження.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому обґрунтуванні питання реалізації методики сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти. У роботі на підставі системного підходу до аналізу головних тенденцій та специфіки сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку узагальнено методологічні розробки концептуальних основ, моделей розвитку музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Експериментальна база дослідження. Даний експеримент проходив на базі виробничої педагогічної практики – в Херсонському закладі дошкільної освіти № 33 ім. Фрідріха Фребеля Херсонської міської ради.

Проблема дослідження неодноразово обговорювалася на засіданнях кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету та науково-практичних конференціях.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (35 найменувань), додатків.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні основи сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку

1.1. Сприйняття музичних творів дітьми дошкільного віку як педагогічна проблема

З усіх видів мистецтва музика володіє найбільшою силою впливу на людину, безпосередньо звертаючись до його душі, світу його переживань, настроїв. Її називають мовою почуттів, моделлю людських емоцій. Музичне мистецтво грає величезну роль в процесі виховання духовності, культури почуттів, розвитку емоційної та пізнавальної сторін особистості людини.

Тому так гостро стоїть в наш час проблема виховання слухача, здатного відрізнити справжню красу високого мистецтва від дешевої, низькопробної підробки. Ця проблема піднімається зараз і в педагогіці, і в музикознавстві.

Вид музичної діяльності – слухання музики – дає можливість познайомити дітей з доступною їм музикою відомих композиторів, отримати необхідні знання про музику, її виражальних засобах і музикантів. У процесі сприйняття музики, формується потреба в спілкуванні з нею, виховуються їхні музичні інтереси і смаки, формується уявлення про те, що музика розповідає про навколишнє життя, висловлює почуття і думки, настрої людини.

Сприйняття музики – провідний вид музичної діяльності у всіх вікових періодах дошкільного дитинства. Чути, сприймати музику – це означає розрізнити її характер, стежити за розвитком образу: зміною інтонації, настроїв.

Відомий музикант-психолог Є. Назайкинський [22] пропонує розрізнити два терміни: сприйняття музики і музичне сприйняття – в залежності від того, чи відбулося воно. Музичним сприйняттям він називає сприйняття – почуте і осмислене.

«Музичне сприйняття є сприйняття, спрямоване на осягнення і осмислення тих значень, якими володіє музика як мистецтво, як особлива форма відображення дійсності, як естетичний художній феномен» [22, с. 67]. В протилежному випадку музика сприймається як звукові сигнали, як щось чутне і чинне на орган слуху. Важливо формувати саме музичне сприйняття.

Якість сприйняття багато в чому залежить від смаків, інтересів. Якщо людина ріс в «немузичних» середовищі, у нього часто формується негативне ставлення до «серйозної» музики. Така музика не викликає емоційного відгуку, якщо людина не звикла співпереживати вираженням в ній почуттям з дитинства.

Дошкільний педагог Н. Ветлугіна пише: «Розвиток музичної сприйнятливості не є наслідком вікового дозрівання людини, а є наслідком цілеспрямованого виховання» [7, с. 62]. Таким чином, сприйняття залежить від рівня музичного та загального розвитку людини, від цілеспрямованого виховання.

У сприйнятті творів мистецтва беруть участь як емоції, так і мислення. При прослуховуванні музики роль емоційного компонента особливо велика. Тільки через вираження емоцій музика може передавати «думки і образи» або «картину природи», через естетичну емоцію людина пізнає світ.

Одне з найважчих завдань художнього виховання – зберегти емоційну природу сприйняття у міру того як будуть ускладнюватися засоби виразності. Якщо людина володіє розвиненим сприйняттям, то вона зрозуміє сенс музичного твору навіть при одному прослуховуванні. У дитинстві, коли досвід сприйняття музики ще малий, як правило, потрібно кілька прослуховувань, щоб сприйняття твору стало більш осмисленим, зворушливим. Тому так необхідно розвивати музичне сприйняття дошкільнят, тренувати його.

Розвиток сприйняття музики є найважливішим завданням музичного виховання дошкільників, і відбувається воно в процесі всіх видів музичної діяльності. Наприклад, щоб розучити пісню, її треба спочатку послухати, виконуючи пісню, важливо прислухатися до чистоту інтонування мелодії,

виразність її звучання; акомпануючи на ритмічних інструментах, рухаючись під музику, необхідно стежити за її зміною, розвитком і передавати в русі своє ставлення до твору. Використовуючи музику на заняттях в дитячому саду, педагоги повинні прагнути зробити процес спілкування дітей з музикою радісним і захоплюючим. З огляду на різний рівень музичного та загального розвитку дітей, їх природні можливості педагоги закладів дошкільної освіти особливу увагу повинні приділяти відбору музичного матеріалу для роботи з дітьми – музики для слухання, пісень, танцювальних мелодій і т. п.

Варто зауважити, що у становленні теорії музичного розвитку дітей, сприйняття музичних творів, психології музичних здібностей важливу роль відіграли праці фундаторів музичного виховання: О. Апраксіної [1], Д. Кабалевського [11, 12], Б. Теплова [29], В. Шацької [30].

У дошкільній педагогіці проблема взаємодії мистецтв і його впливу на розвиток музичного сприйняття у дітей не отримала достатнього освітлення. Досліджувалися лише окремі її аспекти. Так, О. Кульчицька (2004) [17] вивчала особливості дошкільного дитячого віку у контексті проблеми музичного сприйняття, Т. Науменко (2007) [21] роль музики в житті дітей раннього віку, Н. Кривошея (2015) [15] вивчала педагогічні умови розвитку творчих музичних здібностей у дітей старшого шкільного віку. В роботі С. Шоломович (1985) [34] приділена увага музичній структурі дітей. Порухнені проблемні питання досліджувалися з точки зору взаємодії, синтезу мистецтв та розвитку особистості дошкільника.

Збагачуючий вплив на дитину різних видів мистецтва було покладено Н. Ветлугіной [6, 7] і її співробітниками в основу розробки комплексних занять, які будувалися на основі принципу тематизму. Не заперечуючи правомірності такого підходу, слід зазначити, що взаємодія різних видів мистецтва може стати більш органічним при обліку загальних закономірностей художнього мислення, універсальності ряду компонентів художньої мови, загальних закономірностей формування художніх здібностей в онтогенезі.

Таким чином, дослідники доводять, що в основі музичного сприйняття лежить складний психічний процес виокремлення в творах музичного мистецтва властивостей і якостей, що будять естетичні почуття.

Дошкільне дитинство – пора найбільш оптимального залучення дитини до світу прекрасного, тому мета музично-естетичного виховання зумовлена сучасними вимогами суспільства і спрямована на якомога більше задоволення потреб і інтересів дитини. Формування стійкого інтересу до музики, розвиток міцної бази для безперервного навчання протягом усього життя є важливим справою дорослих у вихованні дітей [2].

Однак без умов повноцінного сприйняття навколишнього світу, ефективність наявності такої бази зведеться до нуля, в чому і полягає актуальність проблеми.

Поряд з тим науковці доводять, що музика повинна бути привабливою для дітей і викликати у них емоційний відгук. Індивідуальна робота через гру в дошкільних установах, казковий ігровий образ повинні постійно нести дошкільнику заряд радісних, добрих емоцій і енергії для його нормального розвитку і активної творчої діяльності. Тільки за такої умови можна забезпечити максимальний педагогічний ефект в розвитку музичного сприйняття дітей.

Одночасно структура художнього сприйняття має включати чуттєво-оцінну реакцію, розрізнення окремих ознак твору або його фрагментів, формування цілісного образу сприйнятого (відтворення змістовних характеристик музичного образу).

Отже, аналіз поглядів науковців на проблему сприйняття музики та інших видів мистецтв дозволяє зробити висновок, що сприйняття мистецтва – процес і результат сприйняття та усвідомлення інформації, що міститься в художніх творах.

Музика – це вид мистецтва, який істотно впливає на становлення особистості в дошкільному віці.

1. 2. Основні напрямки сприйняття музичних творів: мистецтвознавчий та педагогічний аспект

На розвиток теорії і практики сприйняття музичних творів значний вплив зробили погляди провідних педагогів і психологів Л. Виготського [8], Б. Теплова [29]. Вони створили теоретичну основу для побудови системи музичного виховання в радянський період, але їх ідеї актуальні і сьогодні.

Л. Виготському [8] належить концепція психології мистецтва. Він вважав, що мистецтво «врівноважує» людини з навколишнім світом в найкритичніші і відповідальні моменти його життя. Вчений приділяв велику увагу проблемі виховного значення музики, намагався подолати характерні для того часу погляди на мистецтво як на самоціль, а естетична освіта як має обмежене значення.

На думку Л. Виготського перед естетичним вихованням повинні стояти такі завдання, як виховання творчості, професійне навчання технічним навичкам мистецтва і розвиток естетичного судження, яке проявляється в умінні сприймати і переживати твори мистецтва. Він був переконаний в тому, що творчу особистість можна виявити вже в ранньому дитинстві. Вчений пропонував створити систему естетичного виховання дітей, яка повинна виходити з того, що кожна дитина наділений певним ступенем обдарованості, має творчі можливості, а виховання має зберегти і розвинути їх.

Л. Виготський визначив завдання музичного виховання – прилучення дитини до естетичного досвіду людства та висунув своєрідну форму педагогічного керівництва дитячим творчістю: педагогічна корисність, потрібність в даний момент для даної дитини.

Будь-яка система музичного виховання дітей тримається на принципах, завданнях, визначених формах керівництва, але деякі з них виділяють провідний вид діяльності.

Основоположником методики музичного виховання в дитячому садку стала Н. Ветлугіна [6]. Вона узагальнила, систематизувала провідні напрямки досліджень музикантів – педагогів, психологів і розробила багато найважливіші проблеми музичного виховання дітей: розвиток музичних здібностей, творчості, самостійної музичної діяльності, навчання співу.

Н. Ветлугіна [7], розділяючи погляди провідних педагогів, виділила слухання музики в спеціальний розділ, підкреслюючи, що музичне сприйняття – складний процес. Її програма по слухання музики систематична. Вона складається з творів, в яких послідовно ускладнюються музичні образи, розширюється коло життєвих явищ, що передаються в музиці. В основі її програми лежать три теми:

- 1) «Які почуття передає музика?»
- 2) «Про що розповідає музика?»
- 3) «Як розповідає музика?»

Треба відзначити, що розвиток тем у програмі дуже умовно, так як привертаючи увагу до однієї з них, педагог зачіпає і інші теми, Н. Ветлугіна створила свою школу учнів, які продовжили вивчення різних аспектів теорії і методики музичного виховання дітей.

Величезне значення у вирішенні проблеми розвитку у дітей музичних здібностей мають роботи видатного вченого, одного з найяскравіших представників психології Б. Теплова [29]. Науковець розкрив складну залежність розвитку здібностей про т природних задатків. Він підкреслював, що здібності людини формуються в діяльності. Їм була експериментально виявлена можливість зміни, розвитку основних сенсорних якостей, що мають найближче відношення до музичних здібностей.

Праця Б. Теплова «Психологія музичних здібностей» [29] дає чудовий приклад психологічного аналізу конкретного виду діяльності. Висновки: здатності можуть бути виявлені тільки на основі аналізу особливостей

діяльності; успішність діяльності залежить від комплексу здібностей; можливо в широких межах компенсація одних здібностей іншими.

Б. Теплов [29] знаходить багато спільного в найважливіших положеннях, висловленими ними, і підкреслює, що кожна людина має своєрідним поєднанням здібностей – загальних і спеціальних.

Таким чином, доведено, що спеціальні здібності істотно залежать від особливостей інтелекту та інших якостей особистості. Цим пояснюється те, що часто діти з порушеннями інтелекту, маючи збережений слух і зір, залишаються байдужими до творів мистецтв. Але з іншого боку, практика показує, що розвиває спеціальні здібності, в нашому випадку музичні, ми впливаємо на розвиток інтелекту і особистості в цілому.

Музичне сприйняття – складний, чуттєвий, поетичний процес, наповнений глибокими внутрішніми переживаннями. У ньому переплітаються сенсорні відчуття музичних звуків і краса співзвуч, попередній досвід та живі асоціації з тим, що відбувається в даний момент, проходження за розвитком музичних образів і яскраві відповідні реакції на них.

Одночасно це і процес пізнання, переживання і оцінки музичного твору, його художнього образу, в основі якого лежить здатність чути, переживати музичний зміст як художньо-образне відображення дійсності. Адекватні думки і почуття, розуміння ідеї твору виникають у слухача завдяки активізації його музичного мислення, яке залежить від рівня загального і музичного розвитку.

В основі розвитку музичного сприйняття лежить виразне виконання музичного твору і вміле використання педагогом різноманітних методів і прийомів, які допомагають зрозуміти зміст музичного образу.

До них відносяться вступне слово педагога, використання творів інших видів мистецтв, вокалізація тим інструментальних творів. Створенню позитивного емоційного настрою сприяють вміло підібрані уривки з літературних творів, не тільки поетичних, а й оповідань, уривків п'єс, романів, в яких використовується опис природи, того чи іншого явища, предмета, події.

Іноді для створення необхідного емоційного настрою педагог використовує і виразне слово, і твори живопису.

Сила впливу музики залежить від особистості людини, від його підготовленості до сприйняття.

Сприйняття музики, перцепція – психофізіологічний акт відображення звукової інформації на ґрунті апперцепції, як попереднього досвіду людини при безпосередньому слухання музичного твору. Завдяки опорі на зв'язку відповідних центрів кори головного мозку, утворені під впливом акустичних подразників, сприйняття забезпечує створення цілісного образу. Сприйняттю притаманні індивідуальні особливості точності, яскравості, інтенсивності, швидкості та повноти відображення звукових, чуттєво-образних, емоційних і раціональних компонентів, це орієнтовано-дослідне дію, під час якого відбувається орієнтація в потоці звуків. В основі сприйняття лежить минулий досвід людини. Музично підготовлена людина в мелодії почує набагато більше, ніж дитина, яка не має музичного досвіду.

Дитина, уважно слухає музичний твір, не залишиться байдужим. Під впливом почутого у нього виникає певний настрій і почуття. «Музика – емоційне пізнання» – зазначав Б. Теплов [29], і цим підкреслюється не тільки емоційність, але і пізнавальна функція музичного сприйняття, яке не вичерпується емоціями. Саме вона допомагає дошкільнику зрозуміти зміст твору і дійсність, відображену музичними засобами. Одночасна взаємодія думки і почуття, органічне поєднання пізнавальних емоційних моментів є характерною особливістю сприйняття музики.

Таким чином, музичне виховання – послідовне формування у дітей старшого дошкільного віку музичного сприйняття, і відповідно ставлення до музичних творів, розвиток сприймання, і розуміння прекрасного у мистецтві, природі, взаєминах музичного керівника та дітей старшого дошкільного віку, і здатності до мистецтвознавчій творчості.

Основним шляхом взаємодії розвитку дитини є самостійна музична творчість, у якій вона відкриває нове для себе, а для тих, хто її оточує, – нове про себе. Творчість може виявлятися у виконанні музичної виразності творів (виразній передачі їх змісту і настрою, динамічні та темпові відтінки), у створенні власного продукту (образний характер свого створеного твору), музичних імпровізаціях (прагненні втілити у пісеньках свої переживання, ставлення до навколишньої дійсності).

Важливим напрямом музичного виховання дітей дошкільного віку – виховання особистості засобами мистецтва, завданнями якого є:

- систематичний розвиток мистецтвознавчого сприймання, почуттів і уявлень старших дошкільників музичного твору;
- прилучення дітей до діяльності у сфері мистецтва, виховання прагнення вносити елементи прекрасного феномену спрямування на досягнення та осмислення значень якими володіє музичний твір;
- розвиток художньо-творчих можливостей у різних видах діяльності.

Сила впливу музики залежить від особистості дитини, від його підготовленості до сприйняття.

Педагогічній науці відомі три основних типи слухацької реакції, які обгрунтував Д. Кабелевський:

- а) повне нерозуміння (коли сприйняття музики відчувається як звуковий хаос, позбавлений організуючого начала);
- б) узагальнена, малодиференційовані сприйняття музики без глибокого проникнення у внутрішню структуру твору з безпосередньою емоційною реакцією;
- в) справжнє розуміння музики з усвідомленням зв'язків, з яких складається елементів, її внутрішньої структури; його кінцевий результат – сприйняття музичного образу як явища осмисленого [12].

Просто слухання музики мало що дає, розуміти музику потрібно вчити. Починати становлення процесу музичного сприйняття у школярів слід з

чуттєвого аспекту, з пробудження емоцій, формування емоційної чуйності як частини музично-естетичної культури, що передбачає зміщення акценту з технічного боку музичного мистецтва на емоційну.

Для того щоб слухання ставало слуханням, необхідно: музичний аналіз, розбір прослуханого, бесіда з дітьми з приводу почутого, тобто художньо-педагогічний аналіз. Старші дошкільники повинні отримати вірні відомості про музичні жанри, структуру твору, про елементи музичної мови, життя і творчість композиторів.

Уже в молодших групах слід звертати увагу на те, що колискова має бути спокійною, лагідною, мелодія її неголосна і плавна, а танець зазвичай весела, мелодія її швидка і гучна. Діти 6-6 років дізнаються на слух доступні дво і три частинні форми, знайомляться з прийомами розвитку музики: повторністю, контрастністю, варіативністю.

Підкреслимо, що музичне сприйняття – складний процес, в основі якого лежить здатність чути, переживати музичний зміст як художньо-образне відображення дійсності.

1. 3. Вікові особливості дітей старшого дошкільного віку з огляду готовності до сприйняття музичних творів

Для естетичного розвитку дошкільнят використовуються в основному два види музики: інструментальна і вокальна. Дітям раннього і молодшого віку доступніше вокальна форма звучання. Разом з тим музичний вступ, супровід і висновок у пісні наближають дитину до сприйняття інструментальних п'єс, які в старших групах дитячого садка використовуються частіше. За допомогою інструментальної музики діти пізнають світ художніх образів, що характеризують явища природи, птахів, тварин, різні кумедні персонажі.

Обидва ці види музики широко використовуються в цілях залучення дитини до навколишньої її дійсності, суспільних явищ, загальнонародних свят, розвитку естетичного сприйняття, здатності до естетичної оцінки, емоційного ставлення.

На ранніх етапах розвитку дитини необхідно ввести її в світ музики, допомогти їй в розумінні змісту музичного твору, в оволодінні мовою в доступних межах.

Вирішення цього завдання лежить «на перехресті» кількох ліній організації музичних занять з дітьми і пов'язане з необхідністю:

- 1) спеціального підбору музичного репертуару і методу роботи з ним;
- 2) використання на заняттях по слуханню музики інших видів музичної діяльності дітей: музичного руху, співу, гри в оркестрі, диригування;
- 3) використання на заняттях творів інших видів мистецтва, перш за все образотворчого, художньої літератури.

Для слухання пропонується високохудожній і доступний дітям за змістом музичний репертуар. Він включає фольклор, класичну і сучасну музику з її досить складною мовою. Діти з самого початку знайомляться з народною і авторською музикою різних епох. Перевага віддається невеликим п'єсам програмним, яскравим інтонаційно, з переважанням образотворчих моментів, але в той же час дітям пропонуються і досить складні твори.

Завдання, які ставляться в зв'язку з цим, полегшуються: емоційний відгук на прекрасну музику, рухова імпровізація під неї (співтворчість з педагогом).

Старші діти можуть почути зміну частин, темброві, динамічні і елементарні ритмічні особливості.

Це завдання, які ставляться перед дітьми і відповідають їх можливостям в «зоні найближчого розвитку». Відтворення музики в пантомімічних рухах всього тіла і в оркестрі є способом її активного аналізу і піднімає музичне сприйняття на новий щабель.

Слухання (сприйняття) музики як вид музичної діяльності складається з наступних дій:

- слухання творів, спеціально створених для даного виду діяльності;
- слухання в процесі розучування пісень, хороводів, танців, п'єс для дитячого оркестру;
- слухання з метою визначення властивостей звуку в дидактичних іграх.

У зміст навчання слухання музики входить не тільки ознайомлення з музичними творами. Необхідно навчити дитину слухати музику, емоційно відгукуватися на неї, дати їй найпростіші відомості про неї.

До їх числа належать поняття про різноманітний характер музики, про деякі назви (марш, танець, колискова), про окремі засоби виразності. Дітей знайомлять з іменами відомих композиторів. Неодноразово слухаючи твори, діти поступово запам'ятовують їх, у них розвивається смак, певне ставлення до того чи іншого твору, з'являються улюблені серед них.

У процесі слухання творів слід вчити дітей не тільки розуміти зміст музики, а й виділяти окремі її виразні засоби. Виокремлення в сприйнятті музики деяких з цих моментів (темпу, динаміки, регістру) можливо вже на ранніх етапах. Тому необхідна певна послідовність в формуванні сприйняття.

При цьому виділяються такі етапи:

- цілісне сприйняття, усвідомлення загального характеру твору (при першому ознайомленні, прослуховуванні);
- диференційоване сприйняття, уточнення уявлення, розрізнення окремих епізодів у творі (при повторному прослуховуванні);
- усвідомлення виразної ролі окремих засобів зв'язку з розвитком музичного образу і повторне цілісне сприйняття (при завершенні роботи над твором, в кінці ряду занять).

Перше ознайомлення з музикою передбачає цілісне сприйняття, осмислення її загального настрою. Тому важливо виразно виконати твір в цілому, дати коротку характеристику змісту, відзначити найбільш яскраві його

особливості. Правильно організоване слухання музики, різноманітні прийоми активізації сприйняття (наприклад, через рух, гру на найпростіших музичних інструментах, а також вокалізацію тим) сприяє розвитку інтересів і смаків дітей, формуванню їх музичних потреб.

При повторному прослуховуванні увага дітей (особливо старшого віку) зосереджується не тільки до художньому втіленні загального задуму, але і на окремих засобах музичної виразності. На кожному занятті ставляться нові завдання, які активізують дитяче сприйняття.

Показником розвитку музичного сприйняття може служити відношення дитини до тієї чи іншої музики. Педагог зазначає улюблені дітьми твори, бажання їх слухати. Музикознавці стверджують, що слухання музики, спрямоване на сприйняття її характеру, образів, вимагає напруженої роботи серця, розуму і особливої творчості.

Велике значення для виховання інтересу до сприйняття музики мають створення емоційно сприятливої обстановки і емоційно-позитивного ставлення до музики самого педагога, приклад якого для дітей дуже важливий. Крім того, особливу роль у формуванні естетичного сприйняття музики грає різноманітність форм занять.

Дуже важлива форма емоційного збагачення маленьких слухачів – концерти. Вони наповнюють життя дітей яскравими враженнями, створюють піднесений, святковий настрій.

Це можуть бути концерти, присвячені творчості будь-якого композитора (М. Глінки, П. Чайковського, Д. Кабалевського та інших), музично-літературні концерти, присвячені творчості дитячого письменника або поета (С. Маршака, К. Чуковського, А. Барто, Н. Забіли, Л. Українки та інших), музичні вікторини, вечори народної, класичної музики, спільні концерти дорослих (батьків, студентів музично-педагогічного факультету, педучилища) і дітей, які як би підбивають підсумок пройденого матеріалу, вводять в коло нових інтересів, розвивають творчу активність дітей.

Слухання знайомих п'єс в новому звучанні (оркестровому, у виконанні дорослих, відомих піаністів, співаків і т. д.), порівняння різних трактувань, аранжувань одного і того ж твору активізують і збагачують сприйняття.

Особливо яскравий вплив на дітей надає «живе», виразне виконання твору педагогом, проте не кожен твір педагог може виконати сам. Якщо музика написана для хору або оркестру, то її можна слухати в грамзапису або на аудіокасеті. При цьому важливою є якість технічних засобів навчання, грамплатівок, а також уміння педагога працювати з ними.

Шипіння, зникнення звуку, неодноразові спроби точно визначити початок звучання того чи іншого твору на диску, зосередженість педагога на технічних засобах та відсутність його причетності до звучання музики відволікають дітей від сприйняття твору.

Отже, різниця нюансів музики розвивається у дітей, починаючи з раннього віку. На кожному віковому етапі найбільш яскраві виражальні засоби дитина розрізняє за допомогою тих можливостей, якими вона володіє – рух, слово, гра і т. д. Розвиток музичного сприйняття має здійснюватися за допомогою всіх видів діяльності. На перше місце тут можна поставити слухання музики. Перш ніж виконати пісню чи танець, дитина слухає музику.

РОЗДІЛ 2

Педагогічні умови сприйняття музичних творів на музичних заняттях у ЗДО

2. 1. Критерії, показники, рівні розвитку музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку

Музичне мистецтво активно допомагає вирішувати завдання творчого розвитку і художньо-естетичного розвитку і виховання дітей, оскільки воно завжди служило символом добра, краси, гармонії людських почуттів, переживань.

Розвиток музичних здібностей завжди є однією з важливих задач, що стоять перед педагогами закладів дошкільної освіти, тому що саме дошкільний вік є сензитивним по відношенню до розвитку всіх основних психічних процесів, здібностей, в тому числі і музично-творчих.

Фахівці стверджують, що музика, завдяки своїм властивостям, може активно впливати на розвиток уяви, яка становить основу творчої здатності. Саме у дошкільному віці розвиток творчих здібностей пов'язано з реалізацією пізнавальних потреб дитини, що проявляється у творчій активності з освоєння всього, що його оточує, радості пізнання.

І від того, наскільки будуть використані ці можливості, багато в чому буде залежати творчий потенціал дорослої людини. Через залучення до музичного мистецтва в людині активізується творчий потенціал, йде розвиток інтелектуальних і чуттєвих основ.

Розвиток музичного смаку, емоційної чуйності в дитячому віці створюють фундамент музичної культури людини, як частини його загальної духовної культури в майбутньому. Педагоги, музиканти прийшли до думки про те, що задатки до музично-творчих здібностей є у кожної дитини. У одних –

основні музично-творчі здібності проявляються відразу, у інших – розвиваються пізніше.

Музичні здібності включають в себе звуковисотний слух, відчуття ладу, відчуття ритму. У зв'язку з цим, музично-ігрова діяльність дозволяє судити про своєрідність музичного розвитку кожної дитини і відповідно коригувати зміст музичних занять і самостійної діяльності дітей в дошкільних освітніх установах (далі – ЗДО).

Дослідження Л. Виготського, Б. Теплова, Е. Незайкінського, Н. Ветлугіної, І. Груздової і ін. показали, що музичне мистецтво містить в собі невичерпні можливості для збагачення емоційного досвіду, в ньому відображається багатство інтонацій, що виражають різноманітні відтінки почуттів і переживань.

Б. Теплов виділив три ключові ознаки в понятті «здібності» [29, с.49-52]:

- по-перше це індивідуально-психологічні особливості, відрізняють одну людину від іншої;
- по-друге це індивідуальні здібності, які мають відношення до успішності виконання в будь-якому виді діяльності;
- по-третє – це не ті знання, вміння і навички, які вже є у даного дитини.

«Здібності, – на думку Б. Теплова – не існують інакше, як в постійному процесі розвитку. Здатність з часом втрачається, якщо її не розвивати на практиці. Тільки завдяки постійним систематичним вправам, ми можемо підтримати і розвинути далі відповідні здібності» [29, с. 49].

Здібності розрізняють: на спеціальні і загальні (природні).

Розглянемо спеціальні здібності. Це здібності до видів діяльності, які допомагають дитині досягти високих результатів.

Для різних спеціальних здібностей характерно неоднакове час для їх розвитку. Раніше всіх проявляються обдарування в області мистецтв, і перш за все в музиці.

Науковці встановили, що п'ятирічному віці розвиток музичних здібностей відбувається найбільш сприятливо, оскільки в цьому віці активно формується і музична пам'ять і музичний слух дитини.

Прикладами ранньої музичної обдарованості є В. Моцарт – неабиякі здібності з'явилися в три роки, Ф. Гайдн – в чотири роки, Л. Мендельсон – в п'ять років, С. Прокоф'єв – у вісім років.

Здібності до живопису і скульптурі проявляються трохи пізніше: С. Рафаель – у вісім років, Б. Мікеланджело – в тринадцять років, А. Дюрера – в п'ятнадцять років.

Музичні здібності вважаються спеціальними, так як вони розвиваються в результаті навчання, забезпечуючи успішність музичної діяльності «музичні здібності» формуються ще в дошкільному віці, виділяючи ряд компонентів:

- музичний слух – звуковисотний, тембрових і мелодійний;
- музична пам'ять – короткочасна і довготривала;
- почуття ритму – точне відтворює і творча імпровізаційне.

Всі музичні здібності об'єднуються єдиним поняттям – музикальність. «Музичність – це комплекс здібностей, що розвиваються на основі вроджених задатків в музичній діяльності, необхідних для успішного її здійснення» [19, с. 31-36].

Музикальність – це властивість людини історично обумовлене: люди поступово розрізняли в звуках своїй промові, природи різні властивості – інтонацію, висоту, тривалість [29, с. 36-37].

Спочатку на основі інтонаційної виразності виникали найпростіші художні образи, сформувалися музичні лади. Згодом здатність людини до сприйняття музики, твору, виконання удосконалювалися.

Широкого поширення набула неправильна думка, відразу робити висновок про музичність або не музичні дитини, в результаті чого багато хто з дітей не долучився до мистецтва, до світу прекрасного. При цьому упускається

можливість активного формування морального обличчя дитини, його творчого потенціалу.

Найбільш розгорнуто обґрунтував свою точку зору з цього питання Б. Теплов у своїй книзі «Психологія музичних здібностей» [29]. Він показав різноманітні динамічні взаємозв'язки між музикою і переживанням суб'єкта, між діяльністю і здібностями, які при цьому розвиваються. Він проаналізував також якісну своєрідність музикальності у окремих дітей.

Музикальність по Б. Теплову – це «компонент музичної обдарованості, який необхідний для заняття всіма видами музичної діяльності» [29, с. 36]. Головна ознака її – здатність емоційно відгукуватися на музику і сприймати її як вираження певного змісту. Це звуковисотні і музично-ритмічні рухи, емоційно впливають на слухача. Отже, необхідна єдність емоційної та слухової сторін музикальності.

Б. Теплов виділяє три основні музичні здібності:

1) відчуття ладу – це емоційне переживання, емоційна здатність. Адже, в ладовом почутті можна знайти єдність емоційної та слухової сторін музикальності. Відчуття ладу проявляється при сприйнятті музики як емоційне переживання, «відчуте сприйняття». Б. Теплов називає його «перцептивним, емоційним компонентом музичного слуху». Воно може виявлятися при впізнаванні мелодії, визначенні ладової забарвлення звуків. У дошкільному віці показниками розвиненості ладового почуття є любов і інтерес до музики. Відчуття ладу – є однією з основ емоційної чуйності на музику.

2) Музично-слухові уявлення, вони відображають рух мелодії. Щоб відтворити мелодію голосом або на музичному інструменті, необхідно мати слухові уявлення того, як рухаються звуки мелодії – вгору, вниз, плавно, стрибками, тобто мати музично-слухові уявлення звуковисотного руху.

Ці музично – слухове уявлення включають в себе пам'ять і уява. Таким чином, музично-слухові уявлення – це здатність, що виявляється у відтворенні

по слуху мелодії. Високий ступінь його розвиненості є основою музичної пам'яті і уяви.

3) Ритмічне почуття. Це здатність активного (рухового) переживання музики, відчуття емоційної виразності її ритму, його точного відтворення на основі емоційної чуйності [29, с. 36-37].

Емоційна чуйність на музику може бути розвинена в усіх видах музичної діяльності: сприйнятті, виконавстві, творчості, так як вона необхідна для відчуття і осмислення музичного змісту та його уяви.

Таким чином, все вище перераховане ще раз доводить необхідність розвитку музично-творчих здібностей в дошкільному віці, оскільки саме цей період є найбільш сензитивним і якщо не керувати музичним розвитком дитини, то ці спонтанні прояви залишаться нереалізованими.

І. Груздова підкреслює, що «розвиток у дітей емоційної чуйності і усвідомленість сприйняття або емоційно-оцінного ставлення до музики веде до проявів переваг, бажанню слухати музичні твори, які є шедеврами мистецтва, народжує творчу активність» [10, с. 107].

Розвиток музичних здібностей, творчих і формування гармонійної особистості дитини відбувається через сприйняття музики (вміння її слухати, аналізувати), а також через активність дитини, яка проявляється в різних видах музичної діяльності.

Адже роздуми і аналіз сприяють розвитку логічного і асоціативного мислення, формуванню навичок самостійної роботи.

При розвитку мислення формується активна особистість, яка здатна творити і творити. Практична музична діяльність активізує волю дитини, робить процес навчання більш ефективним.

Музикальність, як система музичних здібностей, не тільки розвивається, але і формується в кожному виді музичної діяльності.

Однак в деяких видах музично-ігрової діяльності ті або інші здібності розвиваються найбільш активно.

Таким чином, музичні здібності – це частина здібностей, які розвиваються в музично-ігровій діяльності. Розвиваючись в процесі діяльності, музичні здібності, такі, як емоційна чутливість до музики, оперування музично-слуховими уявленнями, впливають на рівень розвиненості творчих здібностей в цілому.

Щоб творчі прояви дитини на заняттях мали більш цілеспрямований, активний і емоційний характер, педагогу необхідно:

- відбирати музичний ряд для музично-ігровій діяльності, який може бути основою формування конкретних творчих навичок, а так само відповідати дидактичним вимогам;
- використовувати методи, прийоми і форми роботи, які сприяють створенню атмосфери творчої активності, зацікавленості, невимушеності;
- вибирати прийоми показу елементів творчості в різних видах музичної діяльності дошкільників, імпровізувати різними способами;
- розробляти і ставити найбільш раціональні шляхи взаємодії видів музично-ігровій діяльності, спираючись на тематику заняття.

Розвиток музичного смаку, емоційної чуйності в дитячому віці створює фундамент музичної культури людини, як частини його загальної духовної культури в майбутньому. Педагоги, музиканти прийшли до думки про те, що задатки до музичної діяльності є у кожного. Саме вони складають основу музичних здібностей. У одних дітей основні музично-сенсорні здібності виявляються відразу, у інших вони зможуть розвинутися пізніше.

Спеціальні або особливі здібності включають в себе звуковисотний слух, відчуття ладу, відчуття ритму.

Саме наявність їх у кожного наповнює яку було чути людиною музику новим змістом. Розвиток музичних здібностей – одна з головних задач музичного виховання дітей.

2. 2. Організація, зміст та результати впровадження методики слухання музики в констатувальний експеримент дослідження

Основний вид музичного сприйняття якому належить провідна роль реалізації пізнавальної і комунікативної функції музики – її сприйняття і аналіз музичних творів.

Дослідження педагогічних умов сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку здійснювалася на базі закладу дошкільної освіти № 33 ім. Фрідріха Фребеля м. Херсону Херсонської міської ради в 2019-2020 н. р. в період виробничої педагогічної практики спільно з музичним керівником садочку.

При розробці програми експерименту була необхідність звернення до законодавчо-нормативних документів, а саме: Закону України «Про дошкільну освіту» [25], Інструктивно-методичних рекомендації «Про організацію роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах» [35], в яких визначено актуальні завдання дошкільної освіти.

У дослідженні взяло участь 20 дітей старшого дошкільного віку. Вік дітей від 5-7 років. Дослідження проводилося в два етапи.

Початковий етап, на якому підбирався діагностичний інструментарій з розвитку здібностей сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку.

В процесі діагностики виявлявся рівень розвиненості музично-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку відповідно до виділених критеріїв і показників, а саме: розвиненість емоційної сфери дітей в музично-ігровій діяльності, що виявляється в наявності емоційного почуття виразності в жестах, в міміці, в пантоміміці, у вокальному інтонуванні, володінні різноманітною гамою почуттів; розвиненість міжособистісних відносин у дітей в колективній творчості, виявляється в доброзичливості, відкритості, в бажанні бути серед дітей в групі, імпровізації нових ігор, володінням необхідними в

цьому віці навичками етикету в спілкуванні з дорослими і дітьми, в розкутості і творчому виконанні пластичних і інтонаційно-мовні імпровізації; творча розвиненість дітей в елементарному музикуванні, що виявляється в численних і емоційно-яскравих характеристик музичних образів, включених в ігрове завдання, володінням звуковисотними, ритмічним і тембровим слухом, чистим інтонуванням мелодійної лінії, природним звуком тощо.

Основний етап, на якому здійснювалося проведення розробленого комплексу занять з основ сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку в музично-ігровій діяльності.

Метою початкового етапу дослідницької роботи стало: виявлення рівнів розвиненості музично-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку за трьома критеріями: розвиненість емоційної сфери дітей в музично-ігровій діяльності, розвиненість міжособистісних відносин у дітей в колективній творчості, творча розвиненість дітей в елементарному музикуванні і безпосередня сприйняття музичних творів.

Ми простежили динаміку сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку.

Вихователь повідомляв назву твору, але не говорив, про що він. Діти після прослуховування повинні були самі словесно передати зміст твору. Обов'язково потрібно налаштувати дітей на прослуховування музичного твору: «Послухайте і скажіть, про що розповідає ця музика», «який настрій вона у вас викликала?» Якщо діти спочатку чують музику, а потім питання, то, як правило, не можуть повно і точно відповісти на нього.

Необхідно націлити дітей на слухання музики. Відразу поставити питання, а потім дати прослухати твір. Після прослуховування «Вечірньої казки» Хачатуряна діти відповідали, що музика тиха, загадкова, як ніби хтось казку розповів. Наприклад, запропонували дітям підготовчої групи прослухати п'єсу Шумана «Селянин» і уявити собі, про що розповідає музика. Діти відповідали: «Я уявляю, як селянин їде на возі і співає», «Я думаю, що він

сидить біля будинку і грає на балалайці», «Я думаю, він йде по дорозі, і йому весело».

Під час занять дітям пропонувалося прослухати «цікаві історії, які розповідає музика». Увага дітей акцентувалася на тому, що музика «розповідає» свої історії всім дітям, але нікому не розповідає однаково. Для прояву емоційного відгуку, переживань у дітей були використані твори з «Дитячого альбому» П. Чайковського, А. Вівальді «Пори року», Л. Бетховена, Р. Шумана, В. Шаїнського та ін. Твори цих композиторів доступні і близькі дітям за тематикою, музично-образного строю. Використання складених комплексів занять, дозволяє досягти позитивних результатів у розвитку музичного сприйняття дітей старшого дошкільного віку.

Слід до цього додати, що у старшому дошкільному віці ставляться більш складні завдання. Діти вчать не тільки цілісно сприймати музичні твори, але і окремі частин. Музика менш контрастна, ніж в молодших групах. Якщо раніше більше використовувався наочно-зоровий метод, то тепер на перший план виходить словесний метод.

Як показало дослідження, діти 5-7 років на тлі їхнього загального розвитку досягають нових за якістю результатів. Вони здатні виділяти і порівнювати ознаки окремих явищ, в тому числі і музичних, встановлювати між ними зв'язки.

Сприйняття носить більш цілеспрямований характер: виразнішими стають інтереси, здатність навіть мотивувати свої музичні перед поваги, свою оцінку творів.

У цьому віці діти не лише краще той чи інший вид музичної діяльності, а й вибірково ставляться до різних її сторонам. Наприклад, вони більше люблять танцювати, ніж водити хороводи, у них з'являються улюблені пісні, ігри, хороводи, танці.

Можуть пояснити, як виконується (наприклад, лірична) пісня: «Потрібно заспівати красиво, протяжно, ласкаво, ніжно». На основі досвіду

слухання музики діти здатні до деяких узагальнень нескладних музичних явищ. Так, про музичний вступ дитина каже: «Це ж виконується спочатку, коли ми ще не почали співати».

Значно зміцнюються голосові зв'язки дитини, налагоджується вокально-слухова координація, і розширюються слухові відчуття. У деяких дітей п'яти років голос набуває дзвінке, високе звучання, з'являється більш певний тембр.

Діти починають проявляти в русі спритність, швидкість, вміння рухатися і орієнтуватися в просторі, уважніше реагують на звучання музики, краще узгоджують руху з її характером, формою, динамікою. Завдяки збільшеним можливостям, діти краще засвоюють всі види музичної діяльності: слухання музики, спів, ритмічні рухи.

Поступово вони опановують і навичками гри на дитячих музичних інструментах. Засвоюють найпростіші відомості з музичної грамоти. Все це є базою для різнобічного музичного розвитку дитини.

На наш погляд, розвиток музичного сприйняття у дітей старшого дошкільного віку можливий за таких педагогічних умов: включення дітей в активну і різноманітну музичну діяльність, розвиток емоційності, цілісності-диференційованості, осмисленості сприйняття музики, розвитку у дітей інтересу до музики.

Наше дослідження дозволило виявити особливості музичного сприйняття старших дошкільнят, рівні музичного сприйняття, фактори, що впливають на рівень розвитку музичного сприйняття дітей, змістовну сторону музичного сприйняття, визначити методичні підходи до розвитку музичного сприйняття, педагогічні умови розвитку музичного сприйняття, найбільш ефективні засоби і методи, що сприяють його розвитку.

Дослідженням встановлено, що особливостями музичного сприйняття є: інтуїтивність і недиференційованість, сприйняття музики, невміння дітей осмислити музичні враження, висловити судження про прослухану музику, сповільненість темпів розвитку музичного сприйняття.

Ці особливості обумовлені низкою факторів: обмеженням інтонаційного досвіду спілкування з музикою, недостатністю педагогічної роботи з розвитку музичного сприйняття дошкільнят, опосередкованим впливом стану слуху і мовного розвитку на сприйняття музики дітьми.

Дослідження дозволило виявити рівні музичного сприйняття старших дошкільників. Встановлено, що більшості дітей властивий інтуїтивний рівень музичного сприйняття, для якого характерні неемоційність, недиференційованість, неусвідомленість сприйняття музики.

У деяких дошкільнят відзначається емоційно – інтуїтивний рівень музичного сприйняття – адекватне, але поверхневе сприйняття музики; емоційно усвідомлений рівень музичного сприйняття – здатність дітей до співпереживання і розуміння емоційного змісту музики спостерігається лише у деяких дітей і в окремих видах досліджень.

Таким чином, мету і задачі поставлені в нашому дослідженні ми вважаємо виконаними.

Однак, варто зауважити, що вихователь і музичний керівник дитячого садка, вчитель-музикант визнані помічати позитивні зрушення в музичній культурі вихованців, що відбувається в процесі знайомства з інонаціональною музикою, що відкриває шляхи до взаємозбагаченню музичних культур, розвитку рис інтернаціоналізму в духовній культурі дитини. Іншими словами, стоїть завдання самореалізації особистості дитини в аспекті її національних героїв і міжнародних громадських зв'язків. Практично кожна дитина як член національної чи іншої соціально-етнічної спільності в тій чи іншій мірі є носієм як загальнолюдського, так і національної самосвідомості.

На нашу думку, формуючи музичне сприйняття у дітей, варто прагнути до того, щоб діти запам'ятовували окремі музичні твори, розпізнавали їх при повторному виконанні.

Дуже важливо формувати музичне сприйняття дітей, спираючись на Високохудожні зразки світової музичної класики, розширюючи їх пізнання про музичні стилі різних епох.

2. 3. Методичні рекомендації щодо сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку

Сприйняття музики – це складний багатоплановий процес: в ньому переплітаються сенсорні відчуття музичних звуків (висота, тембр, сила і т. д.), асоціації з тим, що відбувається в даний час, слідування за розвитком музичних образів, їх переживання і оцінка.

Необхідно звернути увагу на те, що якість музичного сприйняття залежить не тільки від віку дитини, але і від рівня його музичного та загального розвитку, обумовленого соціальним оточенням. Якщо з дитинства дитина росте в «немузичних» середовищі, у нього може сформуватися негативне ставлення до «серйозної» музики, що в подальшому негативно позначиться на його музичних уподобаннях, музичному смаку, а відчуте, осмислене сприйняття музики може поступитися місцем її поверхневому слуханню.

Музичне сприйняття, будучи складним, багатоплановим психологічним процесом, багато в чому залежить і від індивідуальних особливостей дитини, перш за все від типу його нервової системи, загальних і музичних здібностей.

Робота по сприйняттю дітьми музики в різних групах дошкільного навчального закладу – це шлях формування творчих і спеціально-музичних здібностей дитини.

Побудова музичних занять з дітьми старшого дошкільного віку відповідно до логіки розвитку музичного сприйняття; організації інтегрованих занять включають в себе різні види художньої діяльності дітей (слухання

музики, віршів і художньої прози; перегляд ілюстрацій; музичний рух; малювання).

Основними умовами методики проведення музичних занять є:

- підбір музичного репертуару, що складається з кращих творів світової музичної культури, знайомство з синтетичними жанрами опери і балету, високохудожніми і доступними дітям дошкільного віку (опера-казка, балет-казка);
- підбір творів образотворчого мистецтва, органічних для тієї чи іншої опери, балету (ескізи декорацій, костюмів) або інших творів живопису, скульптури;
- варіативність організації занять, яка проявлялася в різних прийомах піднесення дітям літературного і музичного матеріалу, послідовному ознайомленні з казкою і фрагментами опери (балету) на основі її сюжетної канви; створенні оригінальних літературно-музичних композицій; використанні літературно-музичних композицій в грамзапису.

У старшому дошкільному віці діти вражають нас своїми відкриттями, вигадками, фантазією. Вони найстарші в дитячому саду. У цей період йде активна анатомо-фізіологічна перебудова всього організму. Функціональні можливості організму в цьому віці створюють умови для більш інтенсивного зміцнення здоров'я в порівнянні з молодшим дошкільним. Старші дошкільнята хочуть бути міцними і здоровими, їх рухова активність підвищується.

В цей же час формується психологічна готовність до навчання в школі, виникає прагнення вступити на цю нову сходинку. Поведінка наших вихованців помітно змінюється. Вони хочуть виконувати завдання навчального характеру. Гра, як і раніше займає провідну позицію, однак її зміст змінюється. Це вже не стільки відтворення дій з предметами, скільки відносини з людьми, дотримання правил, що впливають з тієї ролі, яку виконує дитина в грі. У цьому віці інтенсивно розвивається образотворча діяльність дошкільників.

У зв'язку з цим дуже важливим є вміння дати словесну оцінку музиці. Уже до шести років у дітей формується здатність мотивовано оцінювати музичний твір.

У цьому віці словниковий запас дітей досить великий, тому вони можуть аргументовано розповісти, які емоції і настрої викликають у них звуки музики. Діти можуть не тільки розрізнати загальну емоційне забарвлення мелодії, а й визначати засоби її виразності (інтонацію, характер, темп, тембр, динаміку), контрастні образи (сумно – весело, швидко повільно, голосно – тихо).

Таким чином, в сприйнятті музики провідна роль відведена емоційній чуйності, яка може стати показником всієї естетичної культури дитини. Досліджуючи художні здібності дітей, Б. Теплов відзначав, що «в основі сприйняття всіх мистецтв лежить естетичне переживання змісту твору. Щоб зрозуміти музичний твір, важливо його емоційно пережити і вже на цій підставі подумати над ним»[29, с. 243].

Б. Теплов слушно зауважує, що музичне заняття в дошкільному навчальному закладі є основною формою музичного виховання і розвитку дошкільнят. На заняттях відбувається процес пізнання дітьми музичного мистецтва у всіх його видах [29, с. 305].

У дитячому садочку розвитку музичного сприйняття відводиться особливе місце. Музика звучить в процесі ранкової зарядки, створюючи радісний, бадьорий настрій у дітей, активізуючи, підвищуючи їх життєвий тонус.

Пісня виконується на екскурсіях, прогулянках, в хороводних іграх. Вона згуртовує дітей під час праці, робить працю радісною. Ігри зі співами і хороводи є прекрасним матеріалом морально – естетичного виховання дітей. В хороводах та іграх з співом діти вчаться одночасно співати і рухатися. Отримуючи різноманітні музичні враження, діти прагнуть до самостійного «музикування», підбираючи улюблені мелодії на дитячих інструментах.

Робота по сприйняттю дітьми музики в старших групах закладу дошкільної освіти здійснюється за допомогою занять.

Підібраний репертуар системи дозволяє вибудовувати заняття навколо будь-якої теми, об'єднати її сюжетом, казкою, грою і полегшує варіювання їх видів.

Щоб відкрити в старших групах двері в світ музики, музичний педагог, вихователь намагаються розвивати у них здатності, шляхом виховання музичного слуху і емоційної чуйності – двох найважливіших компонентів музикальності. Поза їх неможливо залучити дитину до цього прекрасного світу, неможливо і цілісний розвиток особистості.

Характеризуючи роботу по сприйняттю дітьми музики в молодших групах, треба розглянути ті здібності, наявність яких необхідна дитині для виконання конкретної діяльності – слухання, виконання, творчості.

Такими здібностями є [29, с. 308]:

- здатність цілісного сприйняття музики (тобто уважне слухання і співпереживання художнього образу в його розвитку) і диференційованого (розрізнення засобів музичної виразності);
- виконавські здібності (чистота співочих інтонацій, узгодженість рухів при грі на дитячих інструментах);
- здатності, які проявляються в творчій уяві при сприйнятті музики, в пісенних, музично-ігрових, танцювальних імпровізаціях.

Музичне сприйняття особливо проявляється в активній самостійній діяльності. Якщо слухання музики викликає співпереживання, співчуття тому, що в ній виражено, породжує асоціації, то можна говорити про творчий характер процесу слухання.

Музичний розвиток дитини має здійснюватися природно і невимушено. Допомогти дітям відчувати красу і силу впливу музики – завдання складне.

Гра – улюблений вид діяльності старших дошкільнят, тому роботу з розвитку сприйняття музичних творів організували в ігровій формі. Як правило,

на заняття приходив будь-який ляльковий персонаж (м'яка іграшка, петрушка, іграшкова машина і т. д.). Він «розмовляє», «рухається» з малюками, допомагаючи їм активно включатися в розмову з іграшкою, відповідати на її запитання.

Щоб допомогти дитині почути і зрозуміти музику, використовуються дидактичні ігри: «Музичні квіти», «Веселий потяг», «Кого зустрів колобок?», «Голосно-тихо», «Дізнайся казку» «Малюємо музику» (Додаток А).

Діти при цьому легко і з бажанням відповідають на питання про прослухану мелодію: «Це музика весела і швидка», або «Музика повільна і сумна». Крім того, використання музично-дидактичних ігор дає можливість дітям кілька разів слухати один і той же твір в ненав'язливій формі.

Дітям в старших групах ще складно слухати і запам'ятовувати інструментальну музику, яка не супроводжується співом і не пов'язана з ігровим персонажем, тому при прослуховуванні таких п'єс, як «Марш», «Колискова», «Пісня», для закріплення проводились ігри «Що роблять діти», «Зайці», «Пісня, танець, марш». Діти із задоволенням передають характер маршу, веселого танцю, колискової пісні в ігрових імпровізаціях, а це допомагає певною мірою краще запам'ятовувати музичний матеріал.

У методичній роботі потрібно використовувати такий прийом, як розповідання. Для цього підбирати казки, невеличкі оповідання, які можна проілюструвати музикою. В казку включати 2-3 інструментальні п'єси, відповідно до програми. Вони мають бути виразні і короткі. Одна з них може повторюватися двічі.

Щоб не знижувати інтересу дітей до музики при багаторазовому повторенні творів, потрібно вибирати для кожного заняття нове завдання, новий методичний прийом. Знайомлячи дітей з одним твором протягом тривалого часу, на кожному з занять потрібно поставити перед дітьми все більш складні завдання. Це сприяє тому, що сприйняття дітьми музичного твору стає повнішим, більш детальним.

Поступово завдяки іграм, діти почнуть освоювати уміння розпізнавати знайомі твори. Все це сприяє кращому сприйняттю музичного матеріалу, його осмисленню і запам'ятовуванню.

Кожне заняття потрібно пронизувати лінією наскрізного розвитку, щоб одна подія (завдання) впливало з іншого. Заняття повинні виходити дуже змістовними, цікавими.

У дитині важливо розвивати все краще, що закладено в ній від природи; враховуючи схильності до певних видів музичної діяльності, на основі різних природних задатків формувати спеціальні музичні здібності, сприяти загальному розвитку.

В ході методичної роботи по сприйняттю дітьми музики в старших групах закладу дошкільної освіти потрібно намагатися використовувати всі види музичної діяльності, в тому числі і гру на музичних інструментах, так як саме дитяче музикування розширює сферу музичної діяльності дошкільника, підвищує інтерес до музики, сприяє розвитку музичної пам'яті, уваги, розширює музичне виховання дитини.

В процесі гри яскраво проявляються індивідуальні риси кожного виконавця: наявність волі, емоційності, зосередженості, розвиваються і удосконалюються творчі та музичні здібності.

Як стверджує Н. Ветлугіна, навчаючись грі на музичних інструментах, діти відкривають для себе світ музичних звуків і їх відносин, усвідомлення розрізняють красу звучання різних інструментів [7, с. 256].

До продуктивної діяльності потрібно приступати тоді, коли діти добре познайомилися з музичним твором, відчули його настрій, накопичили слухові і зорові враження.

Пропонується прослухати музику і намалювати те, про що вона розповідає: «Намалюй той настрій, який передає музика, як вона звучить? Які фарби можуть передати цей настрій?». Дуже ефективним прийомом є спільне

розглядання та обговорення малюнків: «Чи співзвучний малюнок музиці? Яке вона передає настрої? Чи вдалося його втілити в фарбах?».

Таким чином, поступово у малюків накопичується досвід сприйняття музики, виховується емоційна чуйність на знайомі музичні твори. Музичне сприйняття особливо проявляється в активній самостійній діяльності. Формуючи музичне сприйняття у дітей, потрібно прагнути до того, щоб діти запам'ятовували окремі музичні твори, дізнавалися їх при повторному виконанні.

На думку Н. Ветлігіної, робота з розвитку музичного сприйняття в старших групах ЗДО повинна йти через емоції. Без емоцій в цьому віці не можна досягнути зміст музичного твору [6, с. 58]. Тому музичну діяльність потрібно організувати так, щоб вона викликала у дітей позитивне емоційне ставлення.

Сприйняття музики повинно викликати у дітей співпереживання, співчуття тому, що в ній виражено, народжувати асоціації. Процес сприйняття музики дозволяє дитині «проживати» власні емоційні переживання.

Нами була розроблена методика роботи з сприйняття дітьми музики в старших групах ЗДО побудована на певних заняттях (Додаток Б).

В ході проведення цих занять, діти переживали емоційні стани, проявляли зовні власні переживання, знайомилися зі словами, що позначають різні емоційні стани, завдяки чому у них розвивалася здатність до глибшого розуміння себе та інших людей, вміння орієнтуватися в емоційній реальності.

В ході занять дітям пропонувалося прослухати «цікаві історії, які розповість музика». Увага дітей акцентувалася на тому, що музика «розповідає» свої історії всім дітям, але нікому не розповідає однаково.

Після уважного слухання дітьми класичної музики А. Вівальді «Весна» (1 частина) з циклу «Пори року», діти вчилися передавати характер музики за допомогою долоней рук (пластичні імпровізації). Такий спосіб передачі музики дуже сподобався дітям. Кожна дитина намагалася показати рухами щось своє.

Музичні твори супроводжують дитину протягом усього часу перебування в дитячому саду.

Використовуючи музику на заняттях в дитячому саду, потрібно прагнути зробити процес спілкування дітей з музикою радісним і захоплюючим. Музика повинна бути привабливою для дітей і викликати у них радісний емоційний відгук.

Для ефективного розвитку у дітей музичного сприйняття потрібно спонукати їх до творчої, активної діяльності. У зв'язку з цим домагатися того, щоб дії дітей відповідали звучанню музики, уподібнювалися зміні характеру твору через рух, слово, вибір тембру інструменту і т. д. Метод цей – уподібнення характеру музики – сприяє розвитку емоційної чуйності на музику, спонукає до осмислення її виразних засобів в активній творчій діяльності.

В ході роботи потрібно поєднувати різні види уподібнень – словесне, мімічне, інтонаційне, вокальне, тактильне та ін. Тим самим вчити дітей висловлюватися характер музики, узгоджувати дії відповідно зміні частин музичного твору. Іншими словами, розвивати емоційну чуйність, усвідомлене сприйняття музики.

Таким чином, використання складених комплексів занять, дозволяє досягти позитивних результатів у розвитку сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку. Класична музика робить добрий вплив на розвиток високих моральних якостей і творчих здібностей дитини.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дипломного дослідження зроблено такі висновки:

1. Проблема педагогічних умов сприйняття музичних творів дітьми старшого дошкільного віку є однією з найбільш значущих в дошкільній та музичній педагогіці. Музичне сприйняття є основою будь-якої форми музичної діяльності, необхідною умовою розвитку музичної культури дитини в цілому. Від того, наскільки повноцінно дитина сприймає музику, залежить успішність його музично-естетичного розвитку, глибина духовного впливу музики на особистість дитини.

2. Термін «музичне сприйняття» в музичній педагогіці має два значення. Одне, більш багатогранне, розуміється як освоєння дітьми різних видів музичної діяльності на заняттях співу, гри на музичних інструментах, музично-ритмічного руху. Інше значення терміна, більш вузьке, має на увазі безпосередньо слухання музики: знайомство з музичними творами різних жанрів і стилів, композиторами, виконавцями. При цьому дві сторони музичного розвитку старших дошкільнят – сприйняття музики і власне творчість – невід’ємно пов’язані і взаємно доповнюють один одного. Саме тому, сприйняття музики – це здатність слухати та емоційно переживати зміст музичних образів як художню єдність, художньо-образне відображення дійсності, а не механічну суму різних звуків.

3. Дослідження Л. Виготського, Б. Теплова, Є. Незайкінського і ін. показали, що музичне мистецтво містить в собі невичерпні можливості для збагачення емоційного досвіду, в ньому відображається багатство інтонацій, виражають різноманітні почуття і переживання.

4. Педагогічна наука розглядає музичне сприйняття як здатність дитини до співпереживання і осмислення емоційного змісту музики. Розвиток музичного сприйняття в дитячому віці обумовлено багатьма факторами –

досвідом музичної діяльності, розвитком емоційної чуйності на музику, цілісно-диференційованого сприйняття музики, музичного мислення, а також індивідуальними відмінностями дітей. Важливе значення для формування навичок музичного сприйняття у дітей молодшого шкільного віку має цілеспрямоване і систематичне педагогічного керівництво.

5. Розвиток сприйняття музики є найважливішим завданням музичного виховання дошкільників, і відбувається воно в процесі всіх видів музичної діяльності. Наприклад, щоб розучити пісню, її треба спочатку послухати, виконуючи пісню, важливо прислухатися до чистоту інтонування мелодії, виразність її звучання; акомпануючи на ритмічних інструментах, рухаючись під музику, необхідно стежити за її зміною, розвитком і передавати в русі своє ставлення до твору.

6. Основою виховання у дошкільників музичного смаку є художньо цінні твори і активна музична діяльність, спрямована на їх освоєння. Правильно організоване слухання музики, різноманітні прийоми активізації сприйняття (наприклад, через рух, гру на найпростіших музичних інструментах, а також вокалізацію) сприяють розвитку інтересів і формуванню музичних смаків дошкільня, розвитку їх музичних потреб.

7. Робота по сприйняттю дітьми музики в старших групах закладів дошкільної освіти є основою формування творчих і спеціально-музичних здібностей дитини. Поступово у малюків накопичується досвід сприйняття музики, виховується емоційна чуйність на знайомі музичні твори. Музичне сприйняття особливо проявляється в активній самостійної діяльності.

8. В даному дослідженні була розроблена методика роботи з сприйняття дітьми музики в старших групах дошкільного навчального закладу. Під час проведення цих занять, діти переживали певні емоційні стани, проявляли зовні власні переживання, знайомилися зі словами, що позначають різні емоційні стани, завдяки чому у них розвивалася здатність до глибшого розуміння себе та інших людей, вміння орієнтуватися в емоційній реальності та музичних творах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апраксина О. А. Методика музыкального воспитания в школе [Текст] : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / О. А. Апраксина. – Москва : Просвещение, 1983. – 222 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер. А. М. Богуш. – Київ, 2012. – 26 с.
3. Барабаш О. Дарунки «Музичної скриньки» : заняття для дітей середньої групи / О. Барабаш// Дошкільне виховання. – 2007. – № 7. – С. 30–31.
4. Бонфельд М. Ш. Введение в музыкознание: учебное пособие /М. Ш. Бонфельд. – Москва: Владос, 2003. – 256 с.
5. Борисова О. Система роботи над вокально-хоровими навичками старших дошкільників та молодших школярів/О. Борисова// Початк. шк. – 2004. – № 5. – С. 35–38.
6. Ветлугина Н. А. Методика музыкального воспитания в детском саду/Н. А. Ветлугина. – Москва: Просвещение, 2005. – 270 с.
7. Ветлугина Н. А. Музыкальное воспитание в детском саду/Н. А. Ветлугина. – Москва: Просвещение, 2004. – 240 с.
8. Виготський Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте/Л. С. Выготский. – СПб.: СОЮЗ, 1997. – 96 с.
9. Готсдинер А. Л. Музыкальная психология/А. Л. Готсдинер. – Москва, 1993. – 193 с.
10. Груздова, И. В. Развитие эмоциональной отзывчивости на музыку у детей младшего дошкольного возраста [Текст] / И. В. Груздова. – Москва, 1998. – 239 с.
11. Кабалеvський Д. Б. Как рассказывать детям о музыке – Москва: Просвещение, 2005. – 224 с.
12. Кабалеvский Д. Б. Воспитание ума и сердца: Кн. для учителя. –2-е изд., испр. и доп. – Москва: Просвещение, 1984. – 206 с., ил.

13. Комиссарова Л. Н. Наглядные средства в музыкальном воспитании дошкольников: пособие/ Л. Н. Комиссарова, С. П. Костина. – Москва : Просвещение, 1986. – 140 с.

14. Костюхіна Л. В. Використання музики у навчальному процесі сучасного дошкільного закладу [Електронний ресурс] /Л. В. Костюхіна, Г. І. Молодецька. – Режим доступу: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/4507/1/>. – Назва з екрану. – (дата звернення: 14.04.2020).

15. Кривошея Н. Педагогічні умови розвитку творчих музичних здібностей у дітей старшого дошкільного віку [Електронний ресурс] /Н. Кривошея. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua. – Назва з екрану. – (дата звернення: 14.04.2020).

16. Кульчицька О. Особливості дошкільного дитячого віку у контексті проблеми музичного сприйняття / О. Кульчицька// Рідна шк. – 2004. – № 11. – С. 18–20.

17. Кульчицька О. Педагогічні технології у розвитку музичного прийняття дітей дошкільного віку / О. Кульчицька// Рідна шк. – 2004. – № 2. – С. 19–20.

18. Методика музичного виховання в дитячому садку[Текст]: підручник/ під ред. Н. А. Ветлугіної. – Київ : Вища шк., 1978. – 256 с.

19. Музыкальная деятельность дошкольников и ее задачи// Эстетическое воспитание и развитие детей дошкольного возраста: учеб. пособие/ под. ред. Е. А. Дубровской, С. А. Козловой. – Москва: Академия, 2002. – 256 с. – (С. 31–36).

20. Науменко С. І. Музично-естетичне виховання дошкільнят: прогр. та метод. рек. / С. І. Науменко. – Київ : Магістр-S, 1996. – 96 с.

21. Науменко Т. Роль музики в житті дітей раннього віку: Вікові особливості малюків/Т. Науменко // Музичне виховання найменших: інтегровані заняття. – Київ, 2007. – С. 8–10.

22. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский. – Москва: Музыка, 1972. – 367 с.
23. Нечай С. Музыка розвиває інтелект: рек. батькам і педагогам / С. Нечай// Дошкільне виховання. – 2007. – № 11. – С. 24–27.
24. Половинкина Л. А. Роль музыки в воспитании и развитии ребенка /Л. А. Половинкина// Молодой ученый. – 2015. – №22. 3. – С. 15-16.
25. Про дошкільну освіту [Електронний ресурс]: Закон України [ред. від 18.03.2020, підстава – 463-IX]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>. – Назва з екрану. – (дата звернення: 02.12.2019).
26. Радынова О. П. Музыкальное развитие детей [Текст] : в 2 ч. / О. П. Радынова. – Москва : Владос, 1997. – Ч. 1. – 608 с.
27. Радынова О. П. Музыкальное развитие детей [Текст] : в 2 ч. / О. П. Радынова. – Москва : Владос, 1997. – Ч. 2. – 400 с.
28. Сусленкова Л. В. Развитие фонационных коммуникативно-речевых уменийстарших дошкольников в процессе музыкальной деятельности /Л. В. Сусленкова, Г. С. Голошунова// Мир образования – образование в мире. – 2003. – № 4. – С. 122–132.
29. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей /Б. М. Теплов. – Москва-Ленинград : АПН РСФСР, 1947. – 336 с.
30. Шацкая В. Н. Музыка в детском саду/В. Н. Шацкая. – 2-е изд. – Москва: Государственное издательство, 1923. – 117 с.
31. Шевчук А. С. Розвиток дошкільнят в музично-руховій діяльності : навч.-метод. забезпечення програми «Дитина» / А. С. Шевчук. – Київ : Шкільний світ, 2006. – 128 с.
32. Шевчук А. С. Сучасні підходи до організації музичної діяльності дітей/ А. С. Шевчук// Дошкільне виховання. – 2000. – № 2. – С. 6–7.

33. Шоломович С. Методика музичного виховання в дитячому садку/ С. Шоломович, І. Рудченко, Р. Зінич. – 2-е вид. – Київ : Муз. Україна, 1979. – 164 с.

34. Шоломович С. Структура музыкальности
детей/С. Шоломович// Методика музыкального воспитания в детском саду/ С. Шоломович, И. Рудченко, Р. Зинич. – Киев, 1985. – С. 10–13.

35. Щодо організації роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах [Електронний ресурс]: Лист МОН від 02.09.2016 № 1/9-454. – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2016/09/08/list-mon-vid-02-09-2016-1-9-454-shhodo-organizatsiyi-roboti-z-muzichnogo-vihovannya-ditey-u-doshkilnih-navchalnih-zakladah/>. – Назва з екрану. – (дата звернення: 02.12.2019).

ДОДАТКИ
ПРОЦЕС МУЗИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ

ДОДАТОК А

Дидактические игры в старших группах
 «МУЗЫКАЛЬНЫЕ ЦВЕТЫ»
 Игра на определение характера музыки

Игровой материал. Демонстрационный: три цветка, изображающих три настроения грустное, весёлое, спокойное, изображающие три типа характера музыки:

Добрая, ласковая, убаюкивающая, спокойная (колыбельная);

Грустная, жалобная;

Весёлая, радостная, плясовая, задорная.

Раздаточный: у каждого ребёнка один цветок, отражающий характер музыки.

Ход игры:

Музыкальный руководитель исполняет произведение. Вызванный ребёнок берёт цветок, соответствующий характеру музыки, и показывает его. Если произведение известно детям, то ребёнок говорит его название и имя композитора. Другой способ: перед каждым ребёнком лежит один из трёх цветков. Музыкальный руководитель исполняет произведение, и дети, чьи цветы соответствуют характеру музыки, поднимают их.

«ВЕСЁЛЫЙ ПОЕЗД»

Игра на развитие слуховых представлений

Игровой материал: игрушка - поезд.

Цель: закреплять умение различать изменения темпа музыки

Методика проведения:

Педагог исполняет музыкальную пьесу, в которой передаётся движение поезда: сначала он движется медленно, затем быстрее и быстрее, а к концу пьесы движение замедляется, поезд останавливается. При повторном прослушивании пьесы желающие дети двигают поезд, передавая точно изменения темпа.

«КОГО ВСТРЕТИЛ КОЛОБОК?»

Игра на развитие тембрового слуха, формирование творческих навыков

Игровой материал: Картинка, изображающая фрагмент сказки, когда колобок катится по тропинке, размером 30 x 40 см, с прорезью, в которую вставляется выдвигаемая лента с изображениями зайца, волка, медведя.

Цель: развивать у детей представление о регистрах (высокий, средний, низкий), формировать творческие навыки, основы песенной импровизации.

Методика проведения:

Вариант 1. Дети вспоминают сказку «Колобок», перечисляют всех персонажей, которые встречаются колобку на пути. Затем педагог исполняет в

разной последовательности музыкальные пьесы, характеризующие персонажей сказки. Каждая пьеса звучит в определённом регистре. «Заяц» - в высоком регистре, «Лиса» - в среднем, «Волк» - в низком, «Медведь» - в очень низком. После прослушивания какой-либо пьесы, дети отгадывают кто изображён в музыке (кого встретил колобок), и передвигают линейку с персонажами на нужную позицию.

Вариант 2 (творческая импровизация). Детям предлагается сочинить музыкальную сказку. Несколько детей исполняют песенки персонажей, придумывая свой мотив, в том регистре, которым должен петь тот или иной персонаж. Остальные дети отгадывают, кого встретил колобок. Отгадавший ребёнок передвигает линейку на нужную позицию.

Музыкальный репертуар: «Кого встретил колобок?» муз. Г. Левкодимова сб. Л. Комисаровой.

«ГРОМКО - ТИХО»

Игра на различение динамических оттенков

Цель. Закреплять умение в различении динамических оттенков музыки: тихо (p), громко (f), не слишком громко (mf).

Описание дидактического пособия. Карточка, разделенная на три квадрата. Три маленьких карточки-квадрата одного цвета, но различных по насыщенности, (одна оранжевого цвета, другая - розового, третья - бордового), которые условно соответствуют определенному динамическому оттенку. Карточка оранжевого цвета соответствует тихому звучанию музыки; розового - более громкому звучанию и карточка бордового цвета - громкому звучанию музыки.

Методика проведения

Детям раздаются карточки, объясняется их назначение. Затем они слушают музыкальное произведение, где динамические оттенки изменяются последовательно: от негромкого (меццо форте) звучания первой части к тихому (пиано) второй и громкому (форте) - третьей. Пьеса исполняется дважды. Сначала дети слушают музыку. При повторном исполнении они выкладывают на карточке квадраты, соответствующие по цвету динамическим оттенкам музыки.

Для повышения интереса и эмоциональной активности у детей проводится музыкально-дидактическая подвижная игра, инсценировка небольшой сказки, где дети, изображая разных героев, должны были различать слова «громко», «тихо», «чуть потише», «чуть погромче» и изображать это. Каждый раз героев играли дети с разным уровнем формирования динамического слуха, и день ото дня можно было наблюдать что-то новое с элементами творчества детей.

«УЗНАЙ СКАЗКУ»

Игра на определение характера музыки

Цель. Различать контрастный характер частей в музыке в связи с ее содержанием и развитием музыкального образа.

Игровой материал. Две квадратные карточки спокойного, зеленого цвета, обозначающие первую и третью части музыки, в которых раскрывается нежный лиричный образ Красной Шапочки. А также один квадрат тревожного, красно-оранжевого цвета обозначающий среднюю часть, характеризующую появление Серого Волка.

Методика приведения:

Вспомнив сказку о Красной Шапочке, дети слушают трехчастную пьесу, в которой две части одинаковые, а вторая - контрастная по характеру. Внимательно прослушав пьесу, дети высказывают свое мнение, где музыка рассказывает о Красной шапочке и где - о Сером Волке.

Затем взрослый говорит: «В начале произведения музыка звучит весело - это Красная Шапочка радуется, что идет к бабушке. А за кустом притаился Серый Волк. И музыка зазвучала тревожно, даже страшно. Но скоро музыка изменилась снова. Красная Шапочка рада - вот и бабушкин дом.

Послушайте стихи:

Красная Шапочка песенку поет.
Красная Шапочка к бабушке идет.
А в чаще за кустами Серый Волк сидит,
Щелкает зубами, за девочкой следит.
Красная Шапочка песенку поет.
Красная Шапочка к бабушке идет.

А теперь послушайте музыку еще раз и определите, сколько в ней частей и все ли они разные». После повторного исполнения пьесы, дети выкладывают карточки в такой последовательности, в какой изменялся характер музыки, т. е. менялись музыкальные характеристики сказочных героев.

Музыкальный репертуар: «Красная Шапочка и Серый Волк» И. Арсеев.

«РИСУЕМ МУЗЫКУ»

Музыка по-своему передает жизнь окружающего мира, мысли и чувства человека, красоту природы. Выполните с ребёнком интересное задание.

Прослушайте музыкальное произведение, побеседуйте о том, какое настроение было в начале музыки, как закончилось произведение - так же как начиналось или по-другому. Какие настроения и переживания оно разбудило?

Теперь предложите нарисовать свои впечатления. Пусть он рисует то, что чувствует или представляет, когда слушает музыку. Это поможет глубже проникнуть в содержание и настроение музыки.

Другой вариант рисования музыки - изображение музыки линиями. Под звучание музыкального произведения, ребёнок должен начертить на листе бумаги разные линии: плавные, волнообразные под медленную и спокойную музыку, изогнутые - под бодрящую, решительную, прерывные - под легко,

отрывисто звучащую. Цвет ребёнок выбирает сам, который, по его мнению больше подходит к настроению.

Знакомство с творчеством композитора Петра Ильича Чайковского

Тема: Петр Ильич Чайковский

Программное содержание: развитие музыкального восприятия, формирование представлений детей о творчестве композитора Петра Ильича Чайковского, о жанре инструментального концерта, развитие умения анализировать музыкальные произведения.

Материалы и оборудование: музыкальный центр, запись опер «Щелкунчик» и «Лебединое озеро» П. И. Чайковского, портрет композитора.

Ход занятия:

Воспитатель: Сегодня, ребята, мы с вами послушаем музыку замечательного русского композитора Петра Ильича Чайковского.

Скажите, дети, а вы знаете кто такой композитор? Ответы детей. Нет.

Воспитатель: Композитор – это тот кто пишет музыку.

Петр Ильич Чайковский жил очень давно, более ста пятидесяти лет назад в России. (Демонстрируется портрет композитора).

С 16 лет Петр Ильич уделял большое внимание музыке. Но Петр Ильич был не только композитором, он работал на государственной службе, а в свободное время любил посещать оперные театры, где сильнее всего ему нравились постановки опер Моцарта и Глинки.

Потом он поступил в Музыкальные классы Русского музыкального общества, а после преобразования их в Петербургскую консерваторию стал одним из первых её студентов по классу композиции

Петр Ильич сочинил более 80 музыкальных произведений, в том числе десять опер и три балета «Лебединое озеро», «Спящая красавица», «Щелкунчик».

Петр Ильич сочинил прекрасные произведения, например «Чародейка» или «Спящая красавица», «Щелкунчик». Думаю, что все вы знаете сказку «Щелкунчик» И даже смотрели мультфильм, а может быть кто то из вас с мамой и папой ходите смотреть балет «Щелкунчик». Послушайте фрагмент из балета «Щелкунчик» и скажите, что вы почувствовали, слушая эту музыку: какая она по характеру? (Звучит фрагмент балета «Щелкунчик». Дети размышляют об услышанной музыке).

Как вам кажется, дети, какая музыка? Да она радостная, праздничная, веселая, и конечно сказочная. Ведь все происходит в рождественскую ночь, которая наполненная волшебством и сказкой. А какие инструменты вы слышали в этом фрагменты? Ну конечно скрипка, а еще тут есть флейта, виолончель и еще много других инструментов.

А теперь давайте послушаем другой фрагмент. Это уже другой балет, называется он «Лебединое озеро». Внимательно послушайте и скажите, что вы почувствовали, слушая эту музыку: какая она по характеру? (Звучит фрагмент

балета П. И. Чайковского «Лебединое озеро». Дети размышляют об услышанной музыке).

Музыка балета «Лебединое озеро» тревожная, трагичная, сильная. Какие же тут мы с вами слышим инструменты? Правильно мы тут слышим трубы, виолончели.

Итак, сегодня мы с вами беседовали о творчестве русского композитора, П. И. Чайковском слушали его замечательную музыку.

Комплексное занятие с экологической направленностью и использованием музыки А. Вивальди «Весна» (1ч., Allegro) из цикла «Времена года».

– Программное содержание: Показать связь весенних изменений в неживой природе с изменениями в жизни растений и птиц;

– использовать поэзию и живопись для показа примет весны;

– познакомить детей с творчеством композитора А. Вивальди;

– учить детей высказываться об эмоционально-образном содержании музыки;

– познакомить детей с первыми весенними цветами;

– формировать у детей потребность в бережном отношении к окружающей природе;

– учить передавать характер музыки с помощью кистей рук (пластические импровизации).

Материал и оборудование: Портрет А. Вивальди; фонограмма записи музыки А. Вивальди «Весна» (1ч., Allegro) из цикла «Времена года»; иллюстрации картин о весне; карточки с изображениями первых весенних цветов; искусственные цветы по количеству детей в группе.

Предварительная работа: Наблюдения на прогулках за весенними изменениями в природе; разучивание с детьми стихотворений о весне.

Ход занятия:

Воспитатель: Ребята, когда вы думаете, что вы сейчас слышите? Ответы детей: Музыку.

Воспитатель: А вы знаете, кто сочиняет музыку? Ответы детей: Композиторы.

Воспитатель: Сегодня мы отправимся с вами в прекрасный мир музыки. Но прежде всего я хочу загадать вам загадку:

Тает снежок,

Ожил лужок.

День прибывает,

Когда это бывает?

Ответы детей: Весною.

Воспитатель: Какие приметы весны мы с вами видели на прогулках?

Ответы детей: Солнце светит ярче, тает снег, бегут ручьи, на ветках деревьев набухают почки, появляется зеленая травка, прилетают птицы из теплых краев.

Воспитатель: Вы правильно назвали приметы весны. Ребята! А вы знаете стихи о весне? Кто прочитает их? Дети читают стихи о весне:

1-ый ребенок:

Солнце ласково смеется,
Светит ярче, горечей,
А с пригорка звонко льется
Разговорчивый ручей.

Я.Колас

2-ой ребенок:

Таял снег в лугах, полях.
Голубели почки,
На прибрежных тополях
Набухали почки.

А.Прокофьев

3-ий ребенок:

На этой недели,
Почуяв тепло,
Скворцы прилетели,
В родное село.

И.Дружинин

Примечание: Воспитатель может подобрать к занятию и стихи поэтов А. Пушкина, А. Фета, А. Некрасова, Г. Ладонникова, З. Бядули и т. д. Воспитатель: А сейчас посмотрим иллюстрации картин о весне. (Рассматривание репродукций картин о весне по выбору воспитателя. Беседа об этих картинах).

Воспитатель: Сегодня мы слышали как о весне рассказывали поэты, увидели ее на картинах художников. А музыку вы любите слушать?

Ответы детей: Любим.

Воспитатель: Когда началось занятие у нас звучала музыка о весне. Написал ее итальянский композитор Антонио Вивальди (показывает портрет композитора). Давайте повторим фамилию композитора.

Уже в десять лет А. Вивальди в совершенстве овладел игрой на скрипке, заменяя своего отца на концертах. Композитор написал много прекрасной музыки. Он очень любил природу, изображая в музыке разные времена года: зиму, весну, лето, осень.

Сегодня мы послушаем, как А. Вивальди изобразил весну. Давайте сядем по удобнее, закроем глаза и попробуем услышать звуки весны. (Звучит фонограмма музыки А. Вивальди «Весна» (1ч., Allegro).

Воспитатель: Какое настроение у вас вызывает эта музыка?

Ответы детей: Веселое, радостное, бодрое.

Воспитатель: Какие приметы весны вы слышали в музыке?

Ответы детей: Поют веселые птички, звучат ручейки.

Воспитатель: Правильно! В музыке мы слышим веселых птичек, которые приветствуют весну. Слушая музыку, можно представить себе как оживает природа, появляется травка и первые цветы.

Хочу вас познакомить с первыми весенними цветами леса подснежниками. Их так называют потому, что они расцветают очень рано, когда еще не растаял весь снег. (Воспитатель показывает карточку, на которой изображен подснежник. Дети повторяют хором название цветка).

Воспитатель: А вот этот цветок на мохнатом стебле – шесть лиловых лепестков срослись в один колокольчик. Этот цветок называется сон-трава. (Воспитатель показывает карточку, на которой изображена сон-трава. Дети хором повторяют название цветка).

Воспитатель: А вот этот цветок – синие звездочки на тонком стебле с большими зелеными листьями – это голубая пролеска. (Показывает картинку цветка. Дети хором повторяют название цветка).

Воспитатель: И еще один цветок с розовыми и синими колокольчиками на мохнатом стебельке. Вокруг этих цветков всегда вьются пчелы. Это медуница. (Показывает картинку цветка. Дети хором повторяют его название).

Воспитатель: Эти цветы появляются в лесу каждой весной. Раньше их было много, но люди не берегут первые весенние цветы. Каждую весну они приходят за подснежниками, рвут их большими букетами вместе с корнями. К чему это может привести?

Ответы детей: Этих цветов становится все меньше и они могут вообще исчезнуть.

Воспитатель (вместе с детьми): Мы не будем рвать цветы, пускай они растут, цветут и радуют всех...

1-ый ребенок:

Если я сорву цветок,
Если ты сорвешь цветок,
Если мы: и ты, и я –
Все сорвут цветы,
То не будет красоты.

Воспитатель: Послушайте, что «говорит» цветок.

2-ой ребенок:

Не рви меня, пожалуйста,
Я только день живу.
Дай наглядеться вволю мне
На солнце и весну.
(Ю. Гагоница)

Воспитатель: Цветы украшают нашу землю, мы их будем беречь и рвать не будем. Приготовила для вас бумажные цветочки. Сейчас их раздаю вам. (Воспитатель раздает каждому ребенку по два цветочка).

Воспитатель: Давайте еще раз послушаем «Весну» А. Вивальди. Попробуем движениями кисти рук вместе с цветами показать, как звучит эта прекрасная музыка. (Показывает движения).

(Звучит фонограмма музыки А. Вивальди «Весна» (1ч., Allegro), дети плавными движениями рук вместе с цветами показывают характер музыки.)

Тема: «Слушание музыкального произведения П. И. Чайковского «Подснежник»

Цель: Познакомить детей с музыкальным произведением Петра Ильича Чайковского «Подснежник».

Программное содержание:

1. Развивать музыкальные и творческие способности, формировать начало музыкальной культуры, способствовать формированию общей духовной культуры.
2. Обогащать словарь детей за счет слов: вступление, композитор, композиция, мелодия, музыкальное произведение.
3. Формировать интерес к музыке, пробуждать у детей желание слушать классические произведения, развивать музыкальные способности.
4. Способствовать снятию эмоционального и физического напряжения с помощью движений (танца).

Словарь:

Вступление – начальный раздел, непосредственно вводящий в какую-либо вокальную или инструментальную пьесу, картину или акт музыкально-театрального представления.

Композитор – (лат. compositor – сочинитель, составитель, создатель) – автор музыкального произведения.

Композиция – (лат. compositio – составление, расположение). 1. Музыкальное творчество, процесс создания музыкального произведения. 2. Внутреннее строение музыкального произведения, то же, что музыкальная форма. 3. Отдельное музыкальное произведение.

Мелодия – (греч. melodia – пение песни от melos – песнь и ode – пение) – основная мысль музыкального произведения, выраженная однополосным напевом, важнейшее средство музыкальной выразительности.

Музыкальное произведение – сочинение: а) состоящее из сочетаний звуков с текстом или без текста; и б) предназначенное для исполнения на музыкальных инструментах и/или с помощью голоса.

Материал и оборудование: картины, магнитная доска, рисунки, магнитофон, диск, стульчики, указка, подснежники, конспект.

Ход занятия:

1. Игровой, сюрпризный момент: Приглашаю детей в весенний лес.
2. Просмотр весенних пейзажей, чтение стихотворений, пословиц.

3. Слушание произведения «Подснежник».
4. Беседа с детьми о прослушанном произведении.
5. Танец с цветами (двигательная активность).
6. Итог: выставка детских картин на тему «Весна».

Додаток Г

ДОВІДКА

про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці

кваліфікаційної роботи СВО Бакалавр

спеціальності 012 Дошкільна освіта (денна форма)

Автор роботи	Мальцева В.
Назва роботи	Педагогічні умови сприймання музичних творів дітьми старшого дошкільного віку
Факультет	Педагогічний факультет
Науковий керівник	доцент Владимирова А.Л
Роботу перевірено за допомогою програмного засобу	Unicheck
Ідентифікаційний номер роботи	ID файлу: 1002507694
Результати перевірки	Схожість 21,8 %

Директорка Наукової бібліотеки

Нателла АРУСТАМОВА

Бібліотекарка I категорії

Стефанія Собољ